

ТРЕБИЊЦИ И ЗАХУМЉАНИ У СРЕДЊОВЈЕКОВНОМ КОТОРУ

Сажетак: У овом раду је, на основу которске архивске грађе, приказан долазак бројних појединаца из Требињске области (Требиње, Врм покрај тврђаве Клобука, Леденице и Рудине) и Хумске земље (Гацко и Дабар) у Котор током XIV и XV вијека. Праћено је, у ствари, њихово присуство тамо у вези са регулисањем имовинских односа са ближом родбином, подизањем кредита и продајом робе на локалном тржишту. Посебан акценат је стављан на случајеве када су појединци остајали да живе стално у Котору и укључују се у снажне токове увозне и извозне трговине овог приморског града, као што је и у бројним истраживачким радовима проф. др Душанке Динић-Кнежевић, додуше много шире и подробније, приказивано учешће становника из босанског залеђа у политичком, привредном и културном развоју средњовјековног Дубровника.

Кључне речи: Босна, Котор, Требињска област, Хумска земља, Врм, Леденице, Рудине, Гацко, Дабар, Радашин Радошевић, со, вино, тканине, олово, бакар, црвац.

Поведени могућношћу за зарадом, а вјероватно и због физичке близине, Требињци и Захумљани су почели веома рано да се интересују за Котор. Већ од средине 20-их година XIV вијека неки од њих су налазили у њему повољно тржиште за продају своје послуге. Тако је Дражислављевић син Пријатељ из Требиња продао которском трговцу Marku Symonisu слушкињу Доброславу и два мала роба – именован Прибила и Божила – за 30 крстатих перпера, за које је гарантовао да неће побјећи и напустити новог господара.¹

¹ А. Mayer, *Kotorski spomenici*, Prva knjiga kotorskih notara od god. 1326-1335. (*Kotorski spomenici I*), Zagreb 1951, 72, br. 171, 7. XI 1326.
Упореди I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, Arhivska istraživanja Boke Kotorske, Perast 2003, 222, 276, нар. 192 i L. Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, Kotor 2002, 154.

Много су пријатније вијести које говоре о женидби Требињца Тврдоја Радосте Станицом, слушкињом каноника Нусија Gille, уз коју је младожења добио од њеног патрона половину дрвене куће, једну тунику, три унче наушница и 30 перпера у готовини и од другог каноника Марина Филиповог, вјероватно Нуцијевог пријатеља и сарадника, такође половину дрвене куће и 10 гроша у готовом.² Нешто је слабије прошао други Требињац Милош Доброслава Гхердобиха у браку с Богушом, слушкињом каноника Медоја Суића, од кога је добио 18 перпера на име мираза.³ Остаје помало мистериозна судбина Обраде, дојиље (nutrix) Петра Катене, коме је обећао њен претходни патрон Прибилквал Хрељић из Требиња да је неће као бившу своју робињу (servam suam) узнемиравати више (1331), да би јој речени Петар двије године касније (1333) уступио половину куће на територији цркве Св. Луке, а она се потом удала за свога првог господара Хрељића и као његова законита жена унајмљивала (1336), вјероватно у неком ранијем браку стеченог, сина Милшу у Котору.⁴ Да су Требињци трајно везивали своју судбину за Котор показује и случај Петка Новаковића који је узео „у вјечни закуп“ (ad afflictum perpetuum) од сер Михаила покојног Трипка Буће све његове посједе у Ловрикани (у Кавчу) испод пута, осим терена датог у закуп Радману Вајгеру и три квадроњола земље коју је речени Михаило оставио за себе.⁵

Требињци не само да су се женили и територијално ширили у Котору већ су радили још и понешто друго. Тако је Брајко из Требиња, гостионичар у Котору (tabernator in Catharo), немајући властитог, продао крајем 1397. у својој гостионици двије бачве вина сер Базилија Абрахама за 12 великих которских перпера.⁶ Други су опет, као браћа Драгиша и Ратко Колојеровићи, доводили коње из Требиња и продавали их на которској пијаци.⁷

Од свих људи који су стизали у Котор из Требиња, уосталом, као и из цијеле Босне, највише успјеха у послу постизао је Радашин Радошевић, за кога се у почетку готово редовно наглашавало да је родом из Требиња (de Trebigne), односно из Босне (de Bossina), а потом додавало да је становник

² A. Mayer, *Kotorski spomenici*, Друга knjiga kotorskih notara, God. 1329, 1332-1337 (*Kotorski spomenici II*), Zagreb 1981, 305, br. 1181, 4. VIII 1335; 306, br. 1187, 5. VIII 1335.

Упор. L. Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, 185.

³ A. Mayer, *Kotorski spomenici II*, 339, br. 1328, 20. X 1336.

⁴ A. Mayer, *Kotorski spomenici II*, 91, br. 366, 6. VI 1333; 398, br. 1601, 4. III 1336.

О необичном Обрадином животном путу од Хрељићеве робиње, преко Катенине дојиље, па до Хрељићеве законите жене види: L. Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, 195.

⁵ Istorijski arhiv Kotor (IAK): Sudsko-notarski spisi (SN) VII 342, 12. I 1442.

⁶ IAK: SN. II, 459, 5. IX 1397; 460, 9. II 1397.

⁷ IAK: SN. IX, 86, 29. VII 1445; IAK: SN. XIV, 308, 1. III 1445; 400, 4. VI 1445.

Котора (*habitor Catari*) и трговац Котора (*mercator Catari*).⁸ Он је крајем 1437. узео у закуп „један терен цркве Св. Марије са ријеке смјештен у контрати Св. Марије Магдалене“ (*unum terrenum dicte ecclesie Sancte Marie flumines positum in contrata Sancte Marie Magdalene*), који се граничио са кућом Анке, жене чувеног Никше Квистића и кућом постолара Радоње Ходемела, уз обавезу да сваке године „на прославу Божића“ (*in festo nativitatis*) даде и плати ректорима цркве Св. Марије са ријеке 1 перпер и 3 которска гроша.⁹ Било би за очекивати да је Радашин на том закупљеном терену подигао кућу која је, уосталом, и била главни статусни симбол сваког добростојећег човјека његовог формата. Међутим, он то није учинио, већ је и даље „становвао у кући војводе Стефана“ (*habitante in domo magnifici Stephani vaivoda*), у којој су својевремено живјели и цариници Сандаља Хранића у Котору.¹⁰

За разлику од стамбеног простора који, изгледа, није стекао, Радашин је засигурно располагао пословним простором за радњу (*sua apotescha*) мјешовите робе, у чијим је рафовима држао разноврсну робу – од жељезних клина за поткивање коња, преко вунених прекривача, па до свиле и других луксузних артикала.¹¹ И он је у почетку улазио бојажљиво „у тајне одаје трговачког лавиринта“, заједно с риђанским влахом Радојком Обрадовићем, набављајући у њима, додуше, најчешће путем кредита, нове робе којима је ширио обим понуде у својој ботеги.¹² Када је зарадио нешто новца и савладао технику пословања, Радашин је почео све самосталније да се отискује у њему очито занимљиве и драге воде ове работе. Што се тиче његовог учешћа у трговинском промету између Котора и балканског залеђа, примјећује се да је судјеловао у извозу соли, вина, уља и тканина и у увозу коситра, олова, бакра и црвца. И он се, попут појединих Риђана, интересовао за неке робе непознатог и уопштеног поријекла (*per mercibus i per mercimonis*), за чију је набавку у неколико наврата уложио 405 великих которских перпера и 2 гроша.¹³ Посебно су га привлачили сукно, фустан, свила и скрлет које је набављао у Котору, а потом извозио и продавао у Босни.¹⁴ Пошто су све ове тканине често набављане заједно с другим робама, тешко је утврдити

⁸ IAK: SN. V, 228, 29. III 1431; IAK: SN. VI, 271, 25. XI 1437; IAK: SN. VI, 481, 1. VI 1438; 552, 4. I 1440; IAK: SN. VI, 563, 5. II 1440; 995, 18. VI 1440; IAK: SN. VII, 185, 21. V 1441; 190-191, 28. V 1441.

⁹ IAK: SN. VI, 227, 5. XII 1437.

¹⁰ IAK: SN. VI, 979, 16. V 1440.

Михаило Главати склопио је уговор у прољеће 1431. са зидаром Франком, по коме ће „унутар уредити и окречити цијелу кућу у којој су становали цариници узвишеног господина Сандаља“ (*imbocare totam suam domum et dealbare in qua stabant douaneri magnifici domini Sandaly*). IAK: SN. V, 89, 24. IV 1431.

¹¹ IAK: SN. V, 147, 6. V 1431.

¹² IAK: SN. V, 228, 29. VII 1431.

¹³ IAK: SN. VI, 265, 20. XI 1437; 271, 25. XI 1437; SN. XIV, 400, 4. VI 1445; 461, 15. XI 1445.

¹⁴ IAK: SN. V, 228, 29. VII 1431; 241, 1. IX 1431; IAK: SN. VI, 265, 20. VI 1437; IAK: SN. VII, 74, 22. XII 1440; 330-331, 29. XII 1442; IAK: SN. XIV, 308, 1. III 1445.

њихово учешће у укупном пословном билансу овог трговца, али, у сваком случају, оно није могло бити мање од претходне новчане суме.¹⁵

Круг пословних партнера с којима је Радашин Радошевић обављао ове трговачке трансакције био је веома широк. Међу њима се најчешће помињу домаћи људи Живко Јурек, Пјерко Палма, Михаило Палташић и Симко Брајановић и чувени Млечани Leonardo и Jakob Augustinov de Eskulo који су дуго живјели и дјеловали у Котору.¹⁶ Он је, као човјек од великог повјерења, био и гарант за неке своје суграђане приликом подизања дугова, који су му остављали у залог одјећу и покућство.¹⁷

Нарочито драга форма пословања, Радашину су била трговачка удружења какво је оно које је склопио поткрај 1437. с Которанином Добрилом Новаковићем од кога је примио 70 великих которских перпера да чине трговину „на добитак или штету по пола“ (*ad lucrum vel perditam per medium*), с уговором да након завршеног посла врати Добрилу уложени капитал, а потом подијеле између себе добитак или штету по пола.¹⁸ Још сложенијег облика било је удружење у које је Jakob Augustina de Eskulo уложио со, новац и друге робе, у вриједности 1.500 великих которских перпера, а с том робом су његов брат Леонардо и Радашин Радошевић требали трговати „у Босни и другдје гдје им се боље свиди“ (*in Bossina et alibus ubi eis melius ... placebit*) у року три мјесеца „на добитак и штету“ (*ad lucrum et perdicatum*) све три уговорне стране. Трећи дио добитка или штете припао би оном Јакобу „за његове новце“ (*pro suis denari*), а преостала два дијела реченим Леонарду и Радашину „за њихове послове“ (*pro suis laboribus*). Послије три мјесеца Леонардо и Радашин су требали вратити Јакобу „1.500 перпера његовог капитала“ (*urperperos millequinquegentos sui capitalis*), а преостала „три дијела добитка или штете“ (*terciam partes lucri vel perdicati*) подијелити на равне части између себе.¹⁹

Посебно је занимљиво, по својој разноврсности, комплексности и прецизности, Радашиново пословање са млетачким трговцем Матеусом Ивана Балбија, настањеним у Котору. О томе најсликовитије говори један докуменат писан Матеусовом руком и предат Радашину на чување, а потом донесен од ауктора и дестинатара у которску канцеларију на потврду и регистрације. На основу његовог садржаја сазнајемо да је Матеус дао Радашиновићу 200 либара коситра (калаја) у шипкама по великој мјери Котора, по цијени од 4 гроша и 15 фолара по либри, тј. 75 перпера по 43 гроша за златни дукат,

¹⁵ У два маха је уложио само у набавку сукна преко 230 перпера, а да и не говоримо о куповини фустана, свиле и скрлета. IAK: SN. V, 228, 29. VII 1431; 241, 1. IX 1431.

¹⁶ IAK: SN. V, 147, 6. V 1431; IAK: SN. VI, 265, 20. XI 1431; 271, 25. XI 1431; 481, 1. VI 1431; IAK: SN. VI, 72, 22. XII 1440; IAK: SN. XIV, 308, 1. III 1445; 400, 4. VI 1445.

¹⁷ IAK: SN. VI, 163, 5. II 1440; 984, 5. VI 1440.

¹⁸ IAK: SN. VI, 271, 25. XI 1437.

Овај архивски податак уступила нам је колегиница др Л. Блехова Челебић, на чему јој се и овај пут најтоплије захваљујемо.

¹⁹ IAK: SN. VI, 995, 18. VI 1440.

што је износило 20 дуката и 40 гроша добре которске монете. Осим тога дао му је и 6 комада сукна (ширине 40 нити у снопу) по 15 дуката комад што је у цјелини 90 дуката. На крају му је дао и у готовини 40 перпера которске монете по 43 гроша за златни дукат, што је 11 дуката и 7 гроша. Цјелокупна вриједност робе (коситра и сукна) и готовог новца које је Балби дао Радашиновићу износила је, дакле, 112 дуката и 4 гроша, што се даде сасвим тачно провјерити сабирањем свих наведених новчаних износа: 20 дуката и 40 гроша + 90 дуката + 11 дуката и 7 гроша = 121 дукат и 47 гроша = 122 дуката и 4 гроша.

Радашиновић је послје тога морао отићи у Босну и тамо куповати и продавати робе на свој ризик. Све артикле које би набавио у Босни морао је довести у Котор и предати их Балбију или неком другом који би се нашао на његовом мјесту по цијени која је важила у Котору. Ово се није односило једино на олово, бакар и црвац, пошто ови артикли нису имали утврђене цијене. Балби се обавезао, у ствари, откупити сво босанско олово које набави Радашин за онолико дуката колико га буде плаћао сер Михаило Палташић браћи Марку и Михаилу. Слично је било и са дубровачким платном (ширине 40 нити у снопу), чија је цијена била једнака цијени коју би Палташић исплатио његовим власницима. Једино се бакар плаћао 39 златних дуката по великој которској мјери. Црвац од 35 либри је даван за једно платно са цијеном од 15 дуката по комаду, што значи да је једна либра црвца коштала $2 \frac{1}{3}$ дуката ($35:15 = 2,33$ дуката).²⁰ Иако тачно и прецизно рачунски утврђена, цијена једне либре црвца $2 \frac{1}{3}$ дуката чини нам се, ипак, превеликом, будући да је у Босни тога времена износила пола, а у Дубровнику око једног дуката.²¹ Но, и поред тога, Радашин је често и готово пасионирано трговао овим артиклом, вјероватно органског поријекла, достављајући га на свој ризик у великим количинама, за новац, а каткад и у замјену за вунене тканине, старом знанцу и провјереном партнеру Живку Јуреку.²²

Осим из Требиња, у Котор су долазили пословни људи и из других мјеста Требињске области који су имали родбину у граду. Утјешен Стојшић из Врма покрај тврђаве Клобука био је први рођак (*primus consanguines*) Станице, мајке Никшине удовице Маруше, због чега је његова кћерка Стојна тражила од которских власти да му предају Марушину имовину пошто је умрла без законитих наслједника.²³ Поријеклом из Врма био је и Грубоје Тхолин

²⁰ IAK: SN. VII, 180, 21. V 1441; IAK: SN. VII, 190-191, 28. V 1441.

²¹ О поријеклу и цијени овог врло траженог артикла, уз преглед старије литературе, види: С. Ђирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1968, 137-138, нап. 90 и Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982, 192, нап. 12.

²² IAK: SN. VII, 552, 4. I 1440; 735, 1. VI 1439; 979, 16. V 1440.

²³ IAK: SN. V, 944-946, 24. I 1440.

Упор. Р. Ковијанић, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV-XV vijek), knjiga II (Pomeni crnogorskih plemena II)*, Titograd 1974, 155.

који се још 30-их година XIV вијека задуживао у Котору.²⁴ Неки од њих, попут четворице житеља из босанских Леденица (de Ledenize Bossine) – смјештених код мјеста Царине на Ивањици, на граници Требиња и Дубровника – спорили су се са сер Николом Болицом око неког вина.²⁵ У ову групу насеља спадају и Рудине, чији су становници одлазили у Котор да би изучили занат, подизали кредите, а неки заснивали и породице и остајали да живе тамо до краја живота.²⁶

И, најзад, појединци из Хума и Хумске земље, као што су Мирослава и Доброслава, кћери Девице и Љепосаве, завршавали су на тржишту радне снаге у Котору.²⁷ Међу таквима била је и Драга Богданова из Гацка која се намјестила као посадница на земљи Домање, сина Base de Salva.²⁸

За разлику од ових сиромаша на чијој су муци други стицали богатство, било је и оних, додуше много рјеђе, који су, обављајући друге послове, проносили славу свога завичаја по Бококоторском заливу. Један од таквих је, можда, и онај анонимни зограф „Издебра“, с презименом на -ић, који је крајем 1490. живописао црквицу Св. Базилија у селу Столиву надомак Котора. Није далеко од памети да ова ријеч „Издебра“, уклесана на црквеном надвратнику садржи у себи и „место сликарског порекла у Дабру код Билеће“, ²⁹ којој, уосталом, одговара и мноштво географских одредница „de Isadbra“, навођених у дубровачкој грађи, којима се такође означава поријекло других лица из ове хумске жупе.³⁰ Све је то навело инвентивног В. Ђурића да аутора овог живописа потражи у личности Милосава, другим именом Петра, Миљеновића из хумске жупе Дабра који је двадесетак година раније савлађивао прве тајне сликарског заната код Стјепана, сина чувеног дубровачког сликара Ивана Угреновића, званог Зорнеа, и у његовом сликарском опусу

²⁴ A. Mayer, *Kotorski spomenici II*, 50, br. 201, 4. XII 1332.

²⁵ IAK: SN. VI, 1009, 23. II 1452.

²⁶ A. Mayer, *Kotorski spomenici I*, 155-156, br. 436, 2. XI 1327; Isti, *Kotorski spomenici II*, 55, br. 224, 3. I 1333; 99, br. 397, 7. VII 1333.

О одласку дјечака из Рудина на изучавање заната у Котору види: R. Kovijanić, *Kulturni život starog Kotora*, Perast 2003, 125.

²⁷ A. Mayer, *Kotorski spomenici I*, 280, br. 808, 4. XI 1331; Isti, *Kotorski spomenici II*, 180, br. 722, 4. I 1334.

Упор. I. Stjepčević, Kotor i Grbalj, 220 и L. Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, 167, 170.

²⁸ A. Mayer, *Kotorski spomenici I*, 425, br. 1277, 29. V 1335.

Упор. I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 212, 271, нар. 144 и L. Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, 202.

²⁹ С. Радојчић, *О сликарству у Боки которској*, Споменик САН 103, Београд 1953, 61.

³⁰ Historijski arhiv Dubrovnik (HAD): Diversa Cancellariae (Div. Canc.) XXVIII fol. 119, 12. VIII 1398; HAD: Div. Canc. XXXVI fol. 87, 19. VIII 1406; HAD: Diversa Notariae (Div. Not.) XXI fol. 24, 17. I 1437; fol. 95, 15. II 1437.

О палеографској трансформацији ћириличног натписа „Издебра“ у латинску одредницу „de Isadbra“ и о њеном семантичком значењу види: Ђ. Тошић, *Средњовјековна хумска жуџа Дабар*, Београд 2005, 11-12.

препозна живо прожимање приморске (дубровачке) и балканске (византијске) ликовне културе – упознаване након завршеног науковања у „животној школи“ свога завичаја – у форми драгоцјеног свједочанства њихових међусобних веза.³¹

ЂURO TOŠIĆ Ph. D

PEOPLE FROM TREBINJE AND ZAHUMLJE IN MEDIEVAL KOTOR

Summary

From certain places of Trebinje region (Trebinje, Vrm by the Klobuk fortress, Ledenica and Rudina) numerous single people were coming into Kotor since the beginning of XIV until the middle of the XV century. Some of them arrived there for a definite time in order to solve some property issues with the closer family, to learn a trade, to obtain a loan or sell the cattle on the livestock fair there. Others (as Petar Novaković, an innkeeper Brajko and a merchant Radašin Radošević) opened inns and commercial stores of mixed goods by renting land and business offices. Besides, the individuals were taking part actively in the export of salt, wine, oil and textile, as well as import of tin, lead, copper and **crvac**. It was not uncommon to acquire a house in town by marrying a local girl (like, for example, Tvrdoje Radostov and Miloš, the son of Dobroslav Gherdobić had done) and stay to live with the family there, for the rest of their life.

Similarly to the population of Trebinje's region, some individuals came to Kotor from some of the Hum's places. These were mainly the girls from Gacka and some other Hum's places that ended up as servants in the houses of more wealthy citizens and on the landowner's estates around Kotor. In contrast to them, there were others as well, such as the famous **zograf** Milosav, known by his other name Petar Miljenović, that to the pride of his Dabran's covered the old church of St. Basilica by paintings in the village of Stolivo near Kotor and in that way spread the glory of his homeland throughout the whole bay of Kotor.

³¹ В. Ђурић, *Дубровачка сликарска школа*, Београд 1963, 272.
„Magister Stephanus pictor quondam Johannis Zornea ... accordauit Millossavum alio nomine Petar Miglenuich de Dabar de Podnique ... promisit ... ipsum artem pictoris docere.“ HAD: Div Canc. LXXXV fol. 48^r, 8. X 1471.